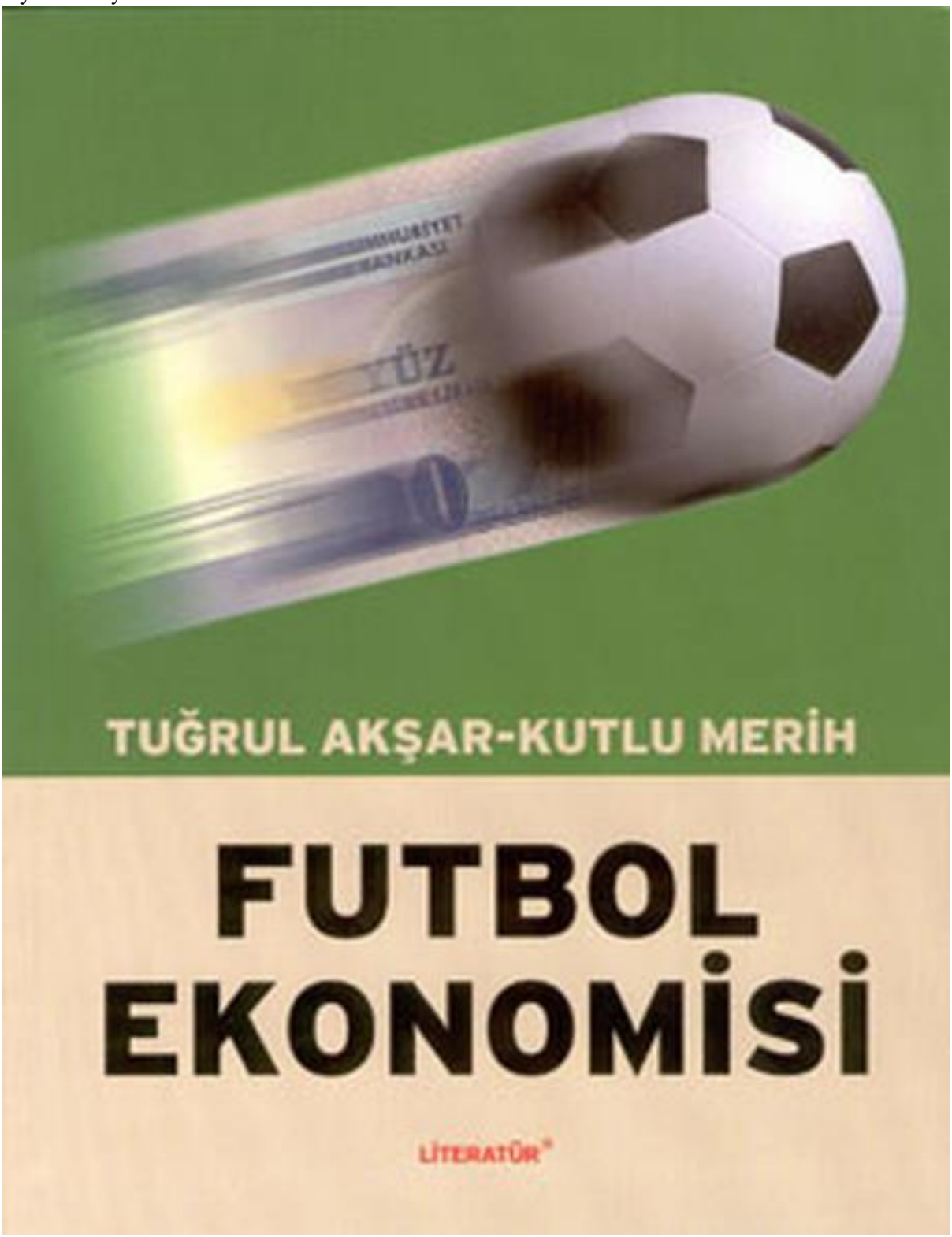
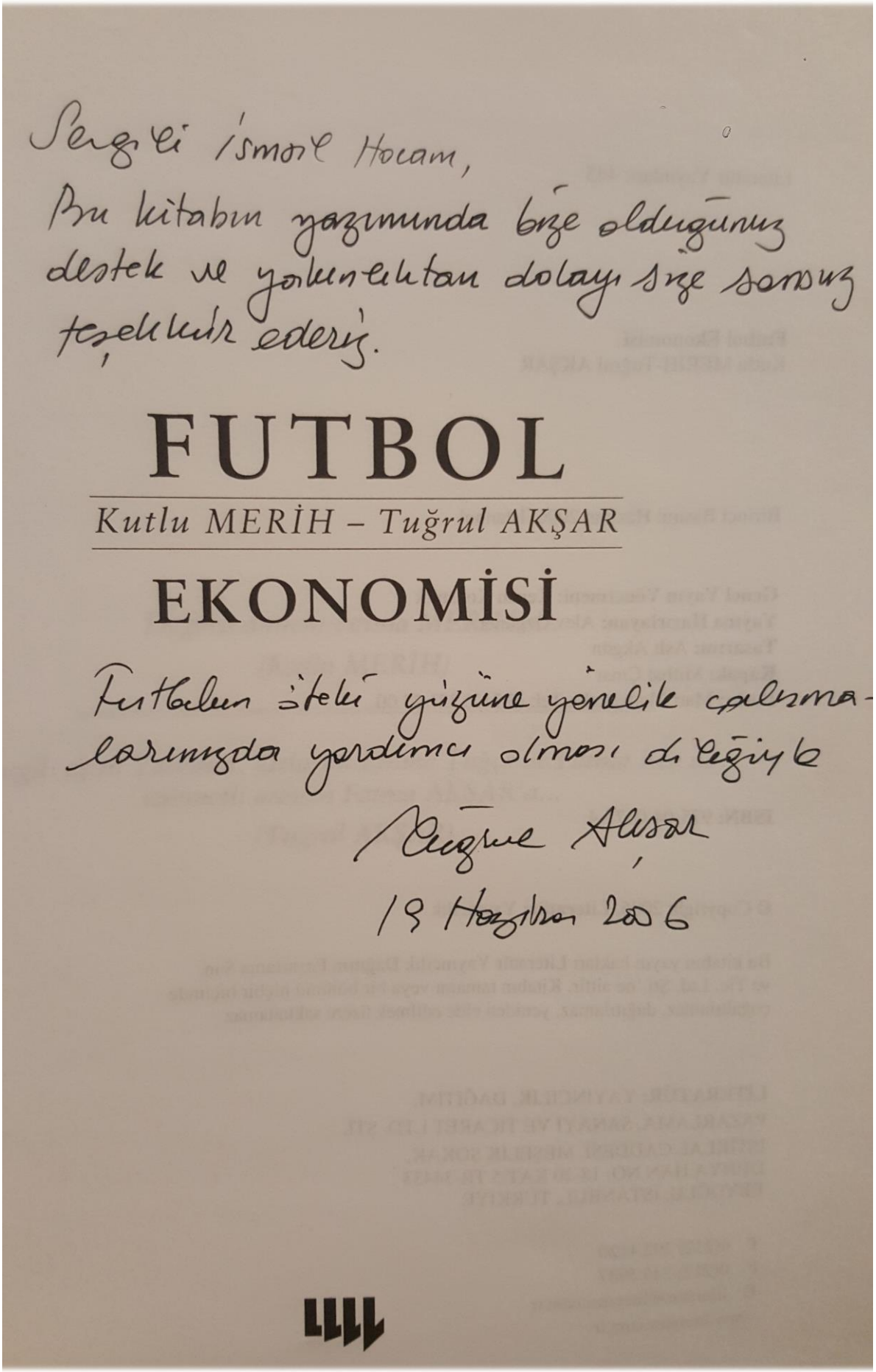
Kutlu Merih, Tuğrul Akşar (2006) Futbol Ekonomisi, Literatür Yayıncılık, Haziran 2016 içinde İsmail Güneş, Türkiye Liği'nin Rekabetçi Denge Analizi sh 356-379, Dışsal Ekonomiler ve Futbol 219-225 sayfalarında yer almaktadır.

Sevgili İsmail Hocam,

Bu kitabın yazımında bize olduğunuz destek ve yakınlıktan dolayı size sonsuz teşekkür ederiz.

FUTBOL

Kutlu MERİH – Tuğrul AKŞAR

EKONOMİSİ

Futbolun iktisat yönüne yönelik çalışmalarınızda yardımcı olması dileğiyle

Tuğrul Akşar

19 Haziran 2006

Futbol Ekonomisi

Kutlu MERİH-Tuğrul AKŞAR

Birinci Basım: Haziran 2006, İstanbul

Genel Yayın Yönetmeni: Kenan Kocatürk
Yayına Hazırlayan: Alev Özgüner
Tasarım: Aslı Akgün
Kapak: Mithat Çınar
Baskı: Mart Matbaacılık Tel: (0 212) 321 23 00

ISBN: 975-04-0375-4

© Copyright 2006, **Literatür:** Yayıncılık

Bu kitabın yayın hakları Literatür Yayıncılık Dağıtım Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

LİTERATÜR: YAYINCILIK, DAĞITIM,
PAZARLAMA, SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK,
DÜNYA HAN NO: 18-20 KAT:5 TR-34433
BEYOĞLU, İSTANBUL, TÜRKİYE

T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www.literatur.com.tr

Teşekkür

Bu kitabın ve vurgulamaya çalıştığı modelin oluşmasında yazarların dışında başta **FESAM** uzmanları olmak üzere çeşitli görüş sahiplerinin de katkıları oldu. Bazılarını kaynak gösterdik, bazı yazıları ise tam olarak aldık. Bunlar arasında **Murat BAŞARAN, Alpay FİLİZTEKİN, İsmail GÜNEŞ, Faruk BAŞTÜRK** ve **Mustafa TAHA** özel bir yer alıyor. Onlara olan entelektüel borçlarımızı tam olarak ifade edebileceğimizi sanmıyor; katkıları için içten teşekkür ediyoruz. Onlar sayesinde Futbol Ekonomisi kitabı ve modeli daha derinlemesine bir içerik kazandı. Bunun dışında **Ömer GÜRSOY, Yavuz SEMERCİ, İbrahim ALTINSAY, Atilla GÖKÇE** gibi futbol ekonomisi ve stratejisi ile ilgilenen seçkin köşe yazarlarının da yazılarından ve görüşlerinden yararlandık. Onlara da sektöre yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ediyoruz. Her yurtdışına çıktığında, bizi futbol ekonomisi kitapları ile besleyen sevgili **Coşkun BOZANLI**'ya; Deloitte'un yıllık futbol raporlarıyla bize destek olan sevgili arkadaşımız ve dostumuz denetçi **Gökhan ALPMAN**'a çok teşekkür ederiz.

Futbol Ekonomisi'ni basım öncesi okuma zahmetini gösteren ve bu işe çok değerli zamanlarını ayırmakla yetinmeyip, önsöz yazma nezaketinde de bulunan sayın **Deniz GÖKÇE, Mahfi EĞİLMEZ ve Ahmet ÇAKIR**'a edeceğimiz teşekkür, onların bize olan desteklerinin yanında aslında çok da fazla bir şey değildir. Özellikle sevgili ve değerli **Deniz GÖKÇE** hocamız kitabı satır satır okuma zahmetini gösterip, yönlendirici eleştiri ve önerileriyle bir yerde ufkumuzu da açtı ve kitabın içeriğini zenginleştirdi. Yazdığı önsöz ile daha baştan kitabın entelektüel düzeyini çok yukarılara çeken bu yaklaşımından dolayı sevgili **Deniz GÖKÇE**'ye şükranlarımızı iletiyoruz.

Şüphesiz kitabın bu kadar kısa süre içinde okura ulaştırılmasında, basımında, yayınında büyük emeği geçen; kısaca tüm sorunlarıyla yakından ilgilenen ve ilgisini bizden hiçbir zaman eksik etmeyen, değerli insan, sevgili dostumuz **Literatür Yayınları** Genel Müdürü **Kenan KOCATÜRK**'e ne kadar teşekkür etsek azdır.

TÜRKİYE LİGİ'NİN REKABETÇİ DENGE AÇISINDAN ANALİZİ

İsmail GÜNEŞ[1]

GİRİŞ

Dil, din, ırk, gelişmişlik gibi sosyal ve ekonomik faktörlere bakılmaksızın kitlelerin ilgisini çeken spor dallarının en başında futbol gelmektedir. Futbolun bu denli ilgi çekmesinin nedenleri bir anlamda disiplinler arası bir konudur. Olayın ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve politik boyutları bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda futbolun yaşadığı hızlı değişimler, futbol ekonomisi olarak adlandırılan özel bir alanda yeni incelemeler ve araştırmalar yapılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda futbol değişik disiplinlerde çalışan araştırmacıların ilgi alanına girmiştir.

Çalışmanın amacı

Çalışmanın temel amacı Türkiye 1. Futbol Ligi'nin 47 yıllık geçmişinin "rekabetçi denge" açısından analizinin yapılmasıdır.[2] Bu amaçla çalışmamız kapsamında **Türkiye Futbol Federasyonu**'nun resmi web sitesinde yer alan geçmiş yıllara ait veriler kullanılmıştır. Aynı şekilde 47 sezonun verilerinin toplulaştırılmış haline ihtiyaç duyulduğu noktalarda **Alper DURUK**'un "Futbol Arşivi Veri Bankası"ndan faydalanılmıştır.[3] Veriler konusunda ortaya çıkabilecek uyumsuzluklar ve açıklamalar konusunda Türkiye Futbol Federasyonu verileri ve **Türkiye Futbol Federasyonu**'nun *Türk Futbol Tarihi* adlı çalışması referans kaynak olarak alınmıştır.

Çalışmamız kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

---

[1] Çukurova Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi.

[2] Çalışmamızda 2005-2006 sezonunda Turkcell Türkiye Süper Ligi olarak anılan ligimiz genel bir isimlendirme ile Türkiye 1. Futbol Ligi olarak kullanılmıştır. Daha önceki sezonlarda değişik isimlerle oynanmasına karşın çalışmamızda tarihsel gelişim analiz edildiğinden ve bu süreç içerisinde çok uzun süre Türkiye 1.Ligi olarak anılmasından ötürü bu kullanım tercih edilmiştir.

[3] http://turkfutbolu.cjb.net , http://www.tff.org.tr/sampiyon.htm

TÜRKİYE FUTBOL LİGİNİN REKABETÇİ DENGE AÇISINDAN ANALİZİ:

İsmail Güneş[1]

1. GİRİŞ:

Dil, din, ırk, gelişmişlik gibi sosyal ve ekonomik faktörlere bakılmaksızın kitlelerin ilgisini çeken spor dallarının en başında futbol gelmektedir. Futbolun bu denli ilgi çekmesinin nedenleri bir anlamda disiplinlerarası bir konudur. Olayın ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve politik boyutları bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda futbolun yaşadığı hızlı değişimler sonucunda futbol ekonomisi olarak adlandırılan özel bir alanda yeni incelemeler ve araştırmalar yapılması sonucunuda beraberinde getirmiştir. Bu anlamda futbol değişik disiplinlerde çalışan araştırmacıların ilgi alanına girmiştir.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın temel amacı Türkiye 1. Futbol Liginin 47 Yıllık geçmişini "Rekabetçi Denge" açısından analizinin yapılmasıdır.[2] Bu amaçla çalışmamız kapsamında Türkiye Futbol Federasyonunun resmi web sitesinde yer alan geçmiş yıllara ait veriler kullanılmıştır. Aynı şekilde 47 sezonun verilerin toplulaştırılmış haline ihtiyaç duyulduğu noktalarda Alper Duruk'un "Futbol Arşivi Veri Bankası"ndan faydalanılmıştır. [3]Veriler konusunda ortaya çıkabilecek uyumsuzluklar ve açıklamalar konusunda Türkiye Futbol Federasyonu verileri ve Türkiye Futbol Federasyonunun "Türk futbol Tarihi" adlı çalışması referans kaynak olarak alınmıştır.

Çalışmamız kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Türkiye Liglerinin kuruluşundan bugüne kadar rekabetçi denge göstergeleri ne şekilde gelişmiştir.
2. Rekabetçi denge yıllar ve belirli dönemler arasında farklılıklar göstermekte midir.?
3. Rekabetçi denge takım sayısının azaltıldığı ve arttırıldığı yıllara nasıl bir seyir izlemiştir. Kaç takımlı bir ligde daha rekabetçi bir yapıya rastlanmıştır.
4. Türkiye Futbol liglerinde takımlar arasında puan dağılımı açısından dağılımında eşitsizliklerin boyutu nedir.
5. 47 Yıllık lig tarihinde takımların ülke genelinde temsil edilmesinde eşitsizlikler var mıdır.? Bölgeler arasında ne tür bir yoğunlaşma gözlenmektedir.
6. Uzun dönemde ortaya çıkan rekabetçi denge türk futbol piyasasını nasıl etkilemiştir.
7. Türk futbol piyasasında rekabetçi niteliği bozan yapı ve düzenlemeler nelerdir.?.

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ : Bu sorulara aranan yanıtlara zemin oluşturması amacıyla çalışmamızda rekabetçi dengenin ölçümü amacıyla 3 farklı yaklaşım kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar dah aönce literatürde uygulanmış çalışmalar olup çalışmamız kapsamında Türkiye 1. Ligi baz alınarak çalışmamızın sonuçları öncelikli olarak dünyanın en önde gelen ligi konumunda olan premier lig için yapılan çalışmalar ile karşılaştırılmıştır.

---

[1] Çukurova Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi

[2] Çalışmamızda 2005-2006 Sezonunda Türkcell Türkiye Süper Ligi olarak anılan ligimiz genel bir isimlendirme ile Türkiye Birinci Futbol Ligi olarak kullanılmıştır. Daha önceki sezonlarda değişik isimlerle oynanmasına karşın çalışmamızda tarihsel gelişim analiz edildiğinden ve bu süreç içerisinde çok uzun süre Türkiye 1.Ligi olarak anılmasından ötürü bu kullanım tercih edilmiştir.

[3] http://turkfutbolu.cjb.net ,
http://www.tff.org.tr/sampiyon.htm

Bu kapsamda ;

1. 5 kulüp yoğunlaşma oranı ve C5 rekabetçi denge endeksi (c5 Index of competitive Balance) (C5ICB);
2. Herfindahl Index ve Herfindahl Rekabetci Denge Endeksi (Herfindahl Index of Competitive Balance)(HICB) ve;
3. Sezonsal Lorenz Denge Eğrisi (Lorenz Seasonal Balance Curve= LSBC)

Yöntemleri kullanılarak ölçümler yapılmıştır.

4. UYGULAMA ve SONUÇLARI :

C5, C5ICB, HI, HICB, LSBC uygulamaları ile Türkiye 1. Futbol Liginde rekabetçi dengenin analizi yapılmıştır. Bu çerçevede hesaplamaların yapılmasında Microsoft Excel Programı yanısıra, telif hakları Resa şirketine ait olan ve ticari kullanımlar dışında ücretsiz olan online ücretsiz istatistik uygulamalarından "Descriptive Statistics Software" modulünde yer alan "Concentration" hesaplamaları kullanılmıştır.[4] HI, ve HICB hesaplamalarında Andrew Chin'e ait java tabanlı "Herfindahl-Hirschman Index Calculator "'sayfalarından da faydalanılmıştır.[5] Çalışmamız kapsamında bulunan sonuçlar aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır.

4.1. 5 KULÜP YOĞUNLAŞMA ORANI VE C5 REKABETÇİ DENGE İNDEKSİ

4.1.1.C5 Index: Standart bir endüstride C5 endeksi endüstriyi yönlendiren 5 büyük firmanın yoğunlaşma oranını gösterir. Bunu futbol sektörüne en üstte yer alan 5 Kulübün yoğunlaşma oranları ile diğer kulüplerin oranları arasındaki dengesizliği ortaya koymaya yarar.

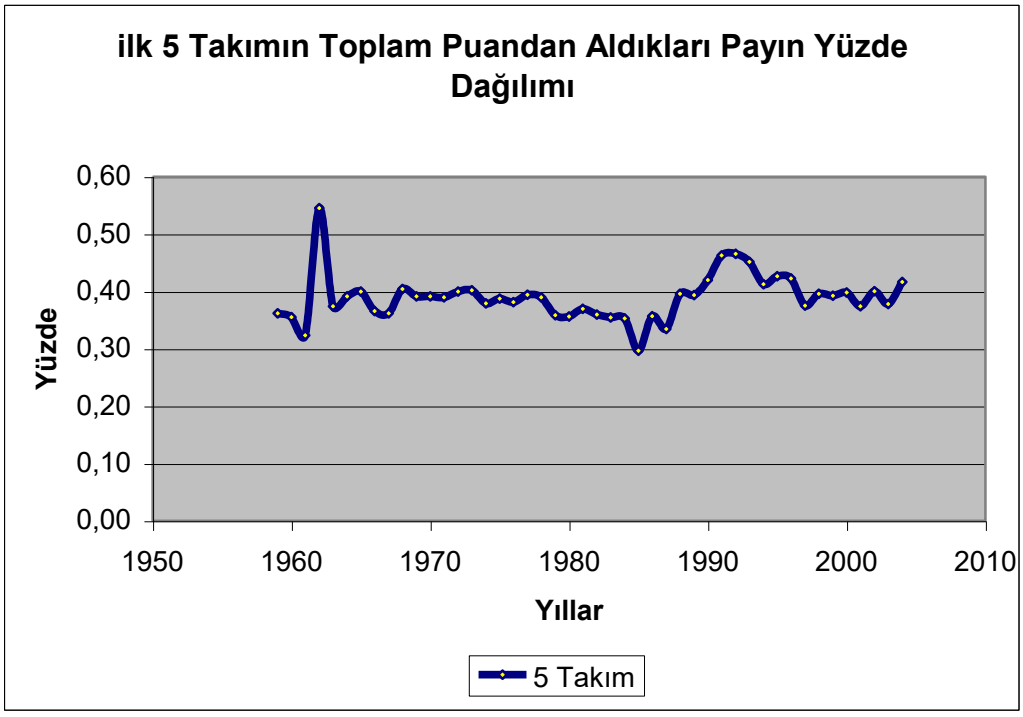
$$\text{C5 Orani} = \frac{\text{En üstteki 5 kulüp tarafindan kazanilan puan toplamı}}{\text{Bütün Kulüplerce Toplanan puanlarin toplamı}}$$

Standart rekabetçi bir endüstride piyasa giriş ve çıkışta kısıtlamalar olmadığı varsayımı altında index değeri 0 ile 1 arasında bir değer olabilir. Bu değerin sıfır olması sonsuz sayıda firmanın varlığı ve tam rekabetin varlığına işaret ederken "1" tam monopol durumunu gösterir. Futbolun doğası ve puan sistemi nedeniyle 5 kulübün bütün puanları toplaması mümkün değildir. Bu takımlarda kendi aralarında oynayacağı için mutlaka puan kaybı söz konusu olacaktır. Bu durumda bir kısıt söz konusudur ve bu durumu aşağıdaki şekilde gösterebiliriz. 5/N (N=Kulüp sayısı) ve M/(M + T)
M 5 kulüp tarafından toplanabilecek maksimum puan ve T ise bu kulüplerin kendi aralarında oynadıklarında alabilecekleri mutlak minimum puanı gösterir. Örneğin 20 takımlı bir ligde C5 oranı 0.25 ile 0.55 arasında olacaktır. [6]

Tablo-1 Toplam Puan İçerisinde ilk 5 Takımın Yüzde Payı

[4] http://www.wessa.net/desc.wasp
[5] http://www.unclaw.com/chin/teaching/antitrust/herfindahl.htm
[6]:Jonathan Mitchie, Christine Aughton, 2004:Competitive Balance in Football:Trends and Effects, sh 16-17

Sezon		Toplam Puan içinde 5 Takımın payı	Takım Sayısı	Sezon		Toplam Puan içinde 5 Takımın payı
1959	1960	0,36	20	1982	1983	0,36
1960	1961	0,36	20	1983	1984	0,35
1961	1962	0,32	20	1984	1985	0,35
1962	1963	0,55	12	1985	1986	0,30
1963	1964	0,37	18	1986	1987	0,36
1964	1965	0,39	16	1987	1988	0,33
1965	1966	0,40	16	1988	1989	0,40
1966	1967	0,37	17	1989	1990	0,39
1967	1968	0,36	17	1990	1991	0,42
1968	1969	0,40	16	1991	1992	0,46
1969	1970	0,39	16	1992	1993	0,47
1970	1971	0,39	16	1993	1994	0,45
1971	1972	0,39	16	1994	1995	0,41
1972	1973	0,40	16	1995	1996	0,43
1973	1974	0,40	16	1996	1997	0,42
1974	1975	0,38	16	1997	1998	0,38
1975	1976	0,39	16	1998	1999	0,40
1976	1977	0,38	16	1999	2000	0,39
1977	1978	0,39	16	2000	2001	0,40
1978	1979	0,39	16	2001	2002	0,37
1979	1980	0,36	16	2002	2003	0,40
1980	1981	0,36	16	2003	2004	0,38
1981	1982	0,37	17	2004	2005	0,42

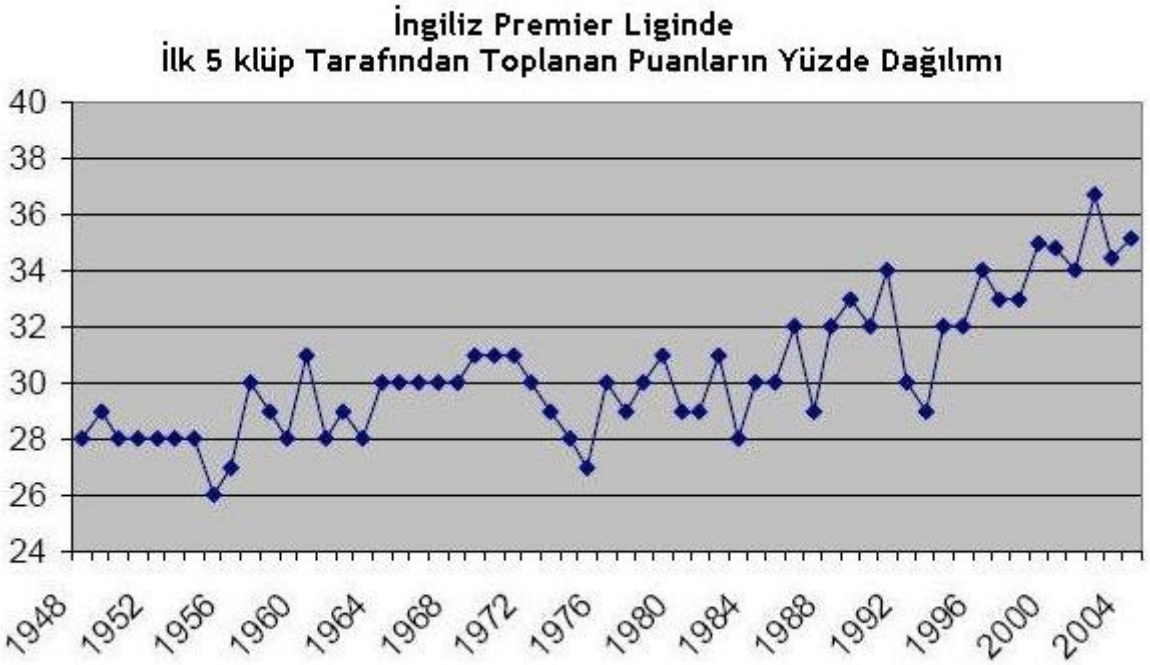
Grafik:1 : İlk beş Takımın Toplam Puandan Aldıkları Payın % Dağılımı

Türkiye 1.Futbol Liginde ilk 5 takımın toplam puandan aldığı pay oransal olarak %39 düzeyindedir. Diğer bir deyişle 47 yıllık veriler baz alındığında ilk 5 takımın piyasanın ortalam % 39'una sahip olduğu söylenebilir. Bu payın en yüksek olduğu yıl 1962-1963

sezonudur. %54.5 'lik bu oranın 12 takım arasındaki pay olması nedeniyle bu sonuç normal karşılanabilir. 1962-1963 sezonunun play-of statüsüyle oynanması nedeniyle play-off a kalan 12 takım kendi aralarında karşılaşarak şampiyonu belirlemiştir. Özel durumundan ötürü bu yılı dikkate almaz isek sırasıyla 1992-1993 (%46,5), 1991-1992 sezonu (%46,2) , 1993-1994 (%45,1) , 1995-1996 (%42,6), 1996-1997 (%42,2) , 1990-1991 (%42), 2004-2005 (%41.6), 1994-1995(% 41,2) sezonları 5 takımın en yüksek oranda toplam puandan pay aldıkları yıllar olmuştur. Bu anlamda 1990-1996 periyodunda özellikle 5 takımın aldığı payların diğer sezonlara oranla daha yüksek olduğu bir dönemi ifade ettiğini görmekteyiz.

Bu payın en düşük olduğu yıllara baktığımızda sırasıyla 1985-1986(%29.6), 1961-1962(%32,3), 1987-1988(%33,4), 1984-1985(%35,2), 1983, 1984(%35,4) , 1960-1961(%35,5), 1980-1981(%36,6) , 1986-1987(%35,6), 1979-1980(%35,8), 1982-1983(%35,9) ile en düşük oranda toplam puandan pay aldıkları yıllar olmuştur. Bu dönemler içerisinde de 1980-1987 ye kadar olan dönemde bu payın en düşük seyirlerde gerçekleştiğini görüyoruz.

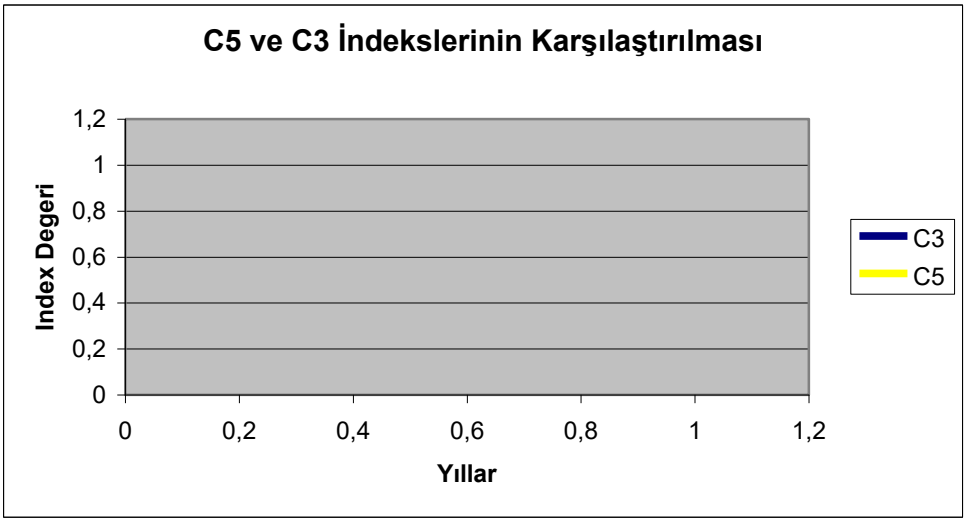
Bu anlamda dönemsel olarak bakıldığında en üstte yer alan 5 takımın 1980-87 döneminde toplam puandan en küçük paya sahip oldukları dönem olarak dikkati çekerken 1990-1996 dönemi ise ise en yüksek paya sahip oldukları dönemdir. 2000-2001, 2002-2003 ve 2004-2005 sezonlarında da ortalam üstünde bir seyir izlenmiş olması önümüzdeki dönemlerde de benzer bir trendin oluşabileceğini düşündürtmektedir.

Grafik-2: İngiliz Premier Ligi ilk 5 Klüp Tarafından Toplanan Puanların Yüzde Dağılımı
Kaynak: Jonathan Michie, Christine Oughton:Competitive Balance in Football:Trends and Effects, Birkbeck University of London Football Governance Research Centre, Research Paper 2004 No. 2, Sh 10

Premier Lige'de baktığımızda 1947-2004 döneminde genel bir artış eğilimi gözlemekteyiz. Bu artış özelliklede 1990'lardan sonra daha da ön plana çıkmaktadır. Bunda takım sayısının 22 den 20'ye indirilmesininde etkisi bulunmaktadır. Kuşku yok ki takım sayısının değişmesi

ligin rekabetçi dengesini etkilemektedir. Türkiye Liginde de takım sayısındaki değişmenin ligin rekabetçi dengesi üzerinde etkileri ilerleyen analizlerde ele alınacaktır.

Grafik-3: C5 ve C3 İndekslerinin Karşılaştırılması

Türk futbolunun lokomotif takımları Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş olmuştur. C5 indeksini C3 indeksi ile karşılaştırdığımızda bu yargıyı doğrulayan bir trend ile karşılaşmaktayız. C5 indeksindeki trendin birebir benzerini c3 indeksinde de gözlemlemekteyiz. Bu tabloda Türkiye 1. Futbol Liginde temel belirleyicin 3 takımımız olduğunu göstermektedir.

4.1.2. C5CBI= C5 Rekabetçi Denge İndeksi

$$\text{C5CBI= C5 Rekabetçi Denge Endeksi} = \left[\frac{c5}{5/N}\right]*100$$

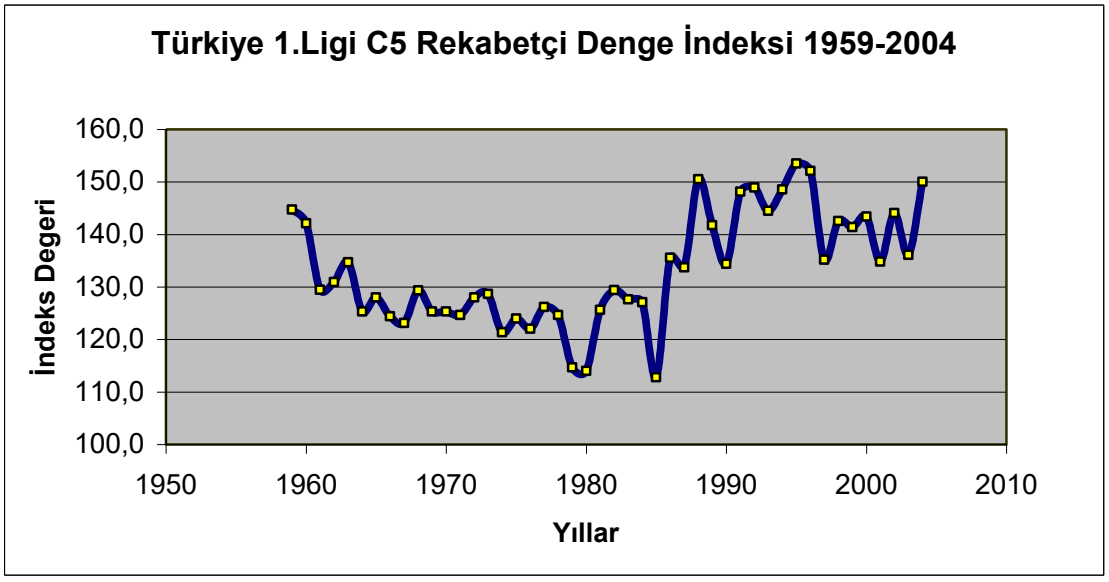
N=Ligdeki takım sayısını göstermektedir.

Rekabetçi dengenin ideal olarak dağıldığı bir ligde endeksin değeri 100 olmaktadır. Rekabetçi dengedeki azalma sonucunda bu oran artmaktadır. Bu oranın 100 ün üzerinde yükseliş trendinde olması o lig için rekabetçi dengeden uzaklaşma anlamı taşımaktadır. Örneğin rekabetçi dengeden %25 oranında bir uzaklaşma meydana gelirse indeks 125 değerini alacaktır. [7]

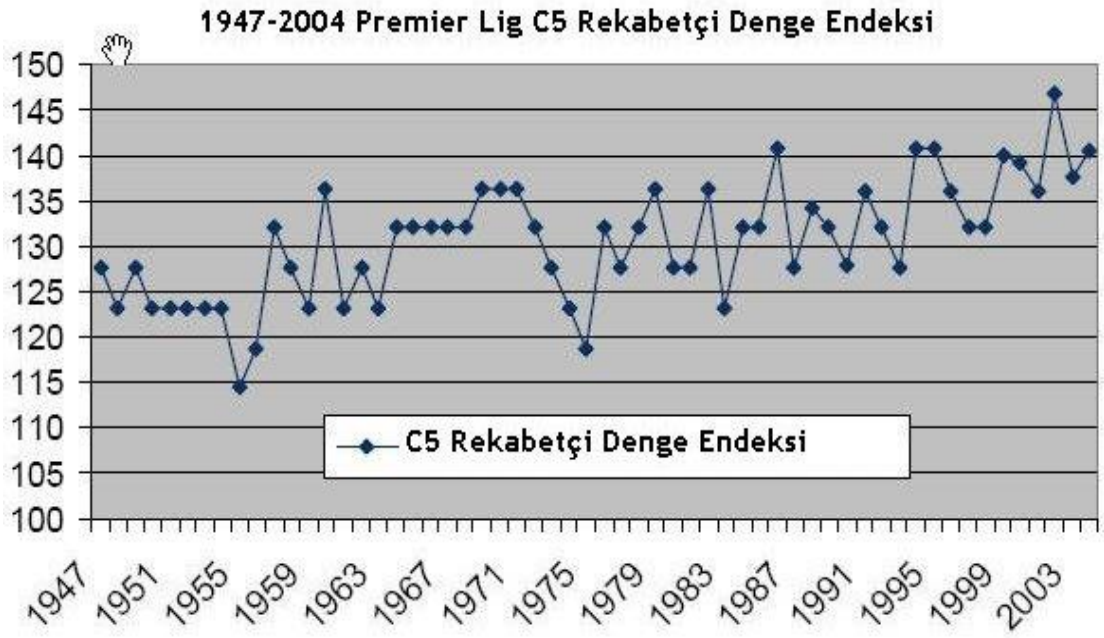
Tablo-2: Türkiye 1.Liginde Toplam ve ilk 5 takımın topladığı Puan Toplamı

[7] Jonathan Michie, Christine Oughton:Competitive Balance in Football:Trends and Effects, Birkbeck University of London Football Governance Research Centre, Research Paper 2004 No. 2, Sh 11

Sezon		Toplam Puan	5 Takımın Top.Puanı	Takım Sayısı	Sezon		Toplam Puan	5 Takımın Top.Puanı	Takım Sayısı
1959	1960	760	275	20	1982	1983	612	220	18
1960	1961	760	270	20	1983	1984	612	217	18
1961	1962	760	246	20	1984	1985	612	216	18
1962	1963	264	144	12	1985	1986	684	203	19
1963	1964	612	229	18	1986	1987	684	244	19
1964	1965	480	188	16	1987	1988	1038	347	20
1965	1966	480	192	16	1988	1989	952	377	19
1966	1967	544	199	17	1989	1990	851	335	18
1967	1968	544	197	17	1990	1991	650	273	16
1968	1969	480	194	16	1991	1992	661	306	16
1969	1970	480	188	16	1992	1993	664	309	16
1970	1971	480	188	16	1993	1994	669	302	16
1971	1972	480	187	16	1994	1995	848	350	18
1972	1973	480	192	16	1995	1996	849	362	18
1973	1974	480	193	16	1996	1997	852	360	18
1974	1975	480	182	16	1997	1998	839	315	18
1975	1976	480	186	16	1998	1999	846	335	18
1976	1977	480	183	16	1999	2000	848	333	18
1977	1978	482	190	16	2000	2001	851	339	18
1978	1979	480	187	16	2001	2002	844	316	18
1979	1980	480	172	16	2002	2003	842	337	18
1980	1981	480	171	16	2003	2004	852	322	18
1981	1982	544	201	17	2004	2005	847	353	18

Grafik-4: Türkiye 1.Ligi C5 Rekabetçi Denge İndeksi 1959-2004

Grafik 5: Premier Lig C5 Rekabetçi Denge Endeksi
Kaynak: Jonathan Michie, Christine Oughton:Competitive Balance in Football:Trends and Effects, Birkbeck University of London Football Governance Research Centre, Research Paper 2004 No. 2, Sh 11

4.2. HERFINDAHL ve HERFINDAHL REKABETCİ DENGE İNDEKSİ

4.2.1.Herfindahl İndeksi: Daha önce analizimizde yer alan C5 oranı en üstteki 5 kulüp ile diğer kulüpler arasındaki eşitsizliği gösterir iken Herfindahl endeksi bir endüstride yer alan bütün firmalar arasındaki eşitsizliği göstermesi aısından önemli bir göstergedir. Bu yöntemde bütün firmaların Pazar payı hesaplanmaktadır.

H-indeksi (Herfindahl): Sektördeki tüm firmaların paylarının karelerinin toplamıdır.

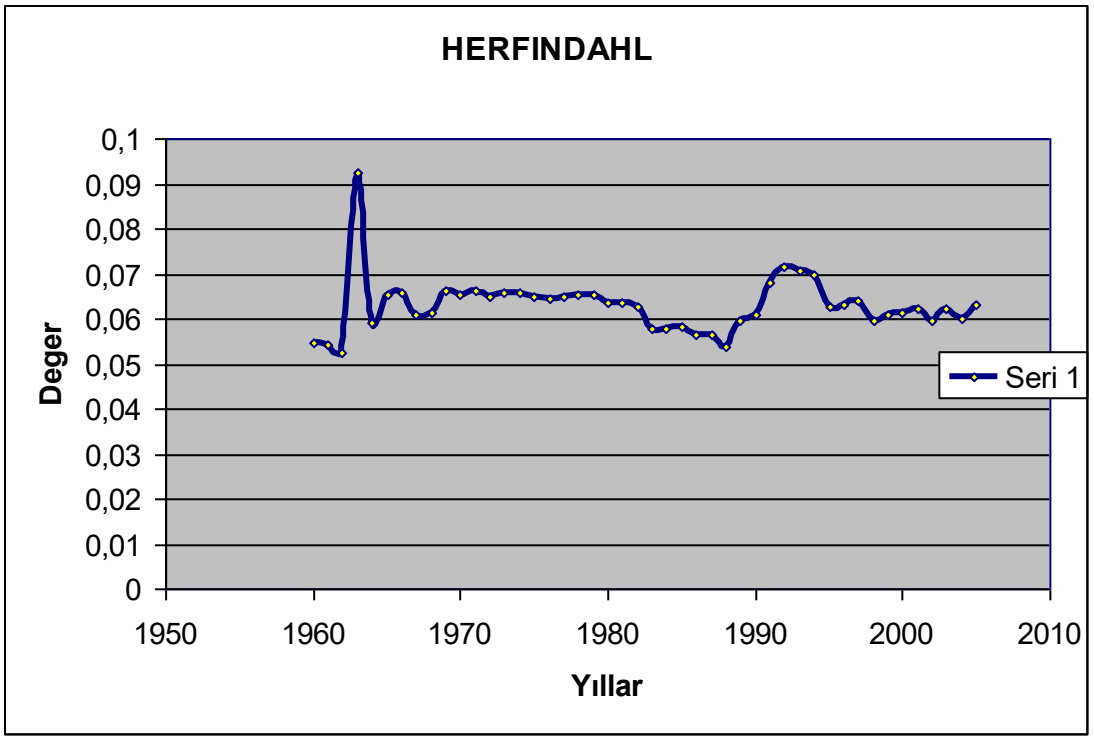
$H=\sum(S_i)2 \quad i=1 .... n$

Herfindahl indeksi sektördeki tüm firmaları dikkate alır. Sektörde tek firma varsa en yüksek değer olan 1'e ulaşır, firmalar eşit büyüklükte ise en küçük değeri olan 1/n 'e ulaşır. [8]

$$H = \sum_{i=1}^{n} s_i^2$$

s_i i'Kulübünün sezondaki puan pastasından aldığı payı göstermektedir. i = 1, 2, ……şeklinde devam eder ve ligdeki takım sayısına kadar ulaşılır. N, değeri ise ligdeki toplam takım sayısını göstermektedir. H-endeksi 0 ile 1 değerleri arasındadır. 0 sonsuz sayıda firma/takımı ifade ederken 1 değeri tam monopol durumunu ifade etmektedir. Futbol piyasası düzenlenmiş bir piyasadır ve piyasaya giriş ve çıkışlar kurallara bağlıdır. Bu nedenle ligdeki takım sayısı kısıtlanmıştır. Örneğin 20 Takımlı bir ligde H-Endeksinin en düşük değeri 0,05 olabilir ki bu dengeli bir ligi gösterir. Üst sınır ise 0.07 dir ve bu durumda rekabetçi dengeden uzak olan en üst noktadır.

[8] http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/IMALATYOG/251298.htm

Grafik 6: Türkiye 1.Ligi Herfindahl İndeks Değerleri 1959-2004

Rekabetçi dengeye en çok yaklaşılan yıllar 1961-1962 (0,052) , 1987-1988 (0,053), 1960-1961 (0,054) ve 1959-1960 (0,054) sezonları olmuştur. Bu 4 sezonun en dikkati geçen ortak yönü ligin 20 takımla oynanmasıdır. Türkiye ligleri 4 sezon 20 takımla oynanmıştır. Analizimizde bu 4 sezon rekabetçi dengeye en çok yaklaşıldığı sezonlar olmuştur. Bu sezonları takip eden 1986-1987 ve 1985-1986 sezonları ise 19 takımla oynanmıştır.
Analizimzide rekabetçi dengeden en çok uzaklaşılan sezon 1962-1963 sezonudur ve daha öncede belirtildiği gibi bu sezon 12 takımlı playoff ligi şeklindedir. Analizime bu sezonu dahil etmeden devam edersek rekabetçi dengeden uzaklaşıldığı sezonların tamamının 16 takımlı sezonlar olduğunu görmekteyiz. Rekabetçi dengeden en çok uzaklaşılan sezon sıralamasındaki ilk 17 sezonun tümü 16 takımla oynanmıştır. Bunlar arasında 1991-1992 (0,071), 1992-1993 (0,070) 1993-1994 (0,069) , 1990-1991(0,067) ve 1970-1971 sezonu (0,066) ile rekabetçi dengeden en çok uzaklaşılan sezonlar olmuştur.

İlk 5 klübün aldığı puanın toplam puana oranı C5 analizi bölümünde anımsanacağı gibi 1990-1996 dönemi 5 takımın puanının toplam puana oranında en yüksek paylara sahip oldukları dönemler idi. Bu sonuç ile Herfindahl oranları uyum içerisinde olup yine aynı dönem rekabetçi dengeden en çok uzaklaşılan yıllar olmuştur.

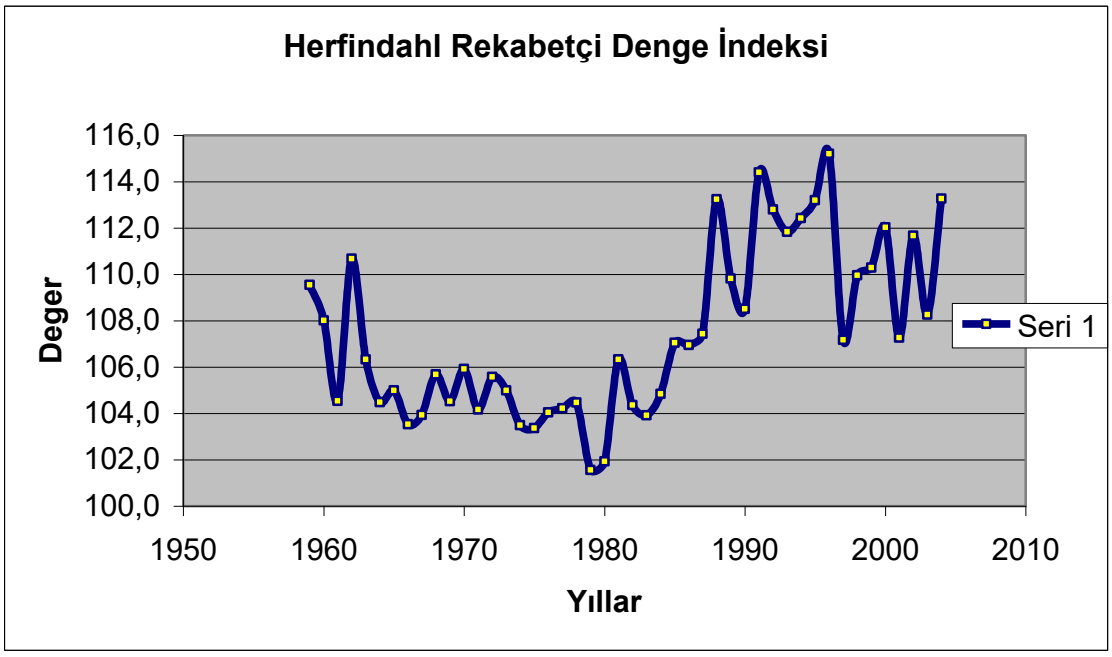
Bugüne değin kamuoyunda değişik nedenlerden ötürü takım sayısı tartışma konusu olmuştur. Genellikle sezon sonlarında düşmenin kaldırılması yönündeki talepler genellikle düşen klüpler ve politikacılar ile ilgili taraftar gruplarından gelmiştir. Liğimiz son dönemlerde 18 takımla oynanmaktadır. Bu analizimizden ulaştığımız sonuçlardan birisi ligdeki takım sayısının 20'ye çıkması durumunda rekabetçi dengeye katkıda bulunacağıdır. Ancak bunun önceden belirlenecek ve açıklanacak bir takvim çerçevesinde yapılması ve rekabetin kurallarını zedelememesi yükselecek ve düşecek takımların durumlarını olumsuz ve haksız rekabete yol açacak şekilde yapılmaması gerekmektedir.

Böyle bir uygulama yapıldığı taktirde lige yükselecek takımların hakları aynen korunarak ligden düşen klüplere bu hak direkt olarak verilmemelidir. Yükselme grubunda 4-5 ve 6 sırayı alan takımlar ile ligden düşen 3 takım kendi aralarında yapacakları maçlar sonucunda ilk 2 sırayı alan takımlar 19 ve 20. takımlar olarak lige dahil edilmelidir. Bu uygulamanın önceden piyasanın karar birimlerine bildirilmesi ve rekabetin buna göre düzenlenmesi gerekir. Ancak bu noktada TFF tarafından lig takviminin, avrupa kupası maçlarının ve Milli Takım'ın maç takviminin uygun olması ve buna göre bir programlama yapma olanağının olması gerekir. Bu koşullar oluştuğu taktirde ligin 20 takımlı olması düşünülmesi vetartışılması gereken önermelerden birisidir.

4.2.2.Herfindahl Rekabetçi denge İndeksi:

Herfindahl Rekabetci Denge Endeksi(HICB)= $\left[\frac{H}{1/n}\right]$*100

İdeal rekabetçi denge 100 olup rekabetçi denge bozuldukça endeksin değeri yükselecektir. Endeks değerinin yüksek olması rekabetçi dengeden uzaklaştığının göstergesidir.

Grafik 7: Türkiye 1.Ligi Herfindahl Rekabetçi Denge İndeks Değerleri 1959-2004

Ortalama olarak endeks değeri Türkiye Ligi için 107.4 olarak hesaplanmıştır. Türkiye 1.ligi tarihinde rekabetçi denge açısından ideal duruma en yakın olduğu sezonlar 1979-1980(101,6), 1980-1981(101,9), 1975 (103,4) 1974(103,5), 1966-1967(103,5) ve 1983-1984(103,9) olarak gerçekleşmiştir. Endeks degerinin rekabetçi dengeden uzaklaştığı yıllar ise 1992-1993 (112,8), 1995-1996(113,2), 1988-1989(113,2), 2004-2005(113,3), 1991-1992(114,4), 1996-1997(115,2) sezonları olmuştur.

4.4. LORENZ EĞRİSİ ve GİNİ KATSAYISI

Ekonomi yazınında "Kişisel gelir dağılımları," çeşitli gelir büyüklüklerine veya gelir dilimlerine düşen birey, aile veya tüketici birimi sayılarını gösteren frekans dağılımlarıdır. Literatürde kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan çok sayıda ölçü bulunmaktadır. Bu ölçüler içinden Değişim Aralığı, Aralık Ölçüsü, Göreli Ortalama Sapma, Standart Sapma, Varyans, Logaritmik Varyans, Değişim Katsayısı, Gini Oranı, Yüzde Payları, Lorenz Eğrisi, Pareto κatsayısı ve Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü'dür.

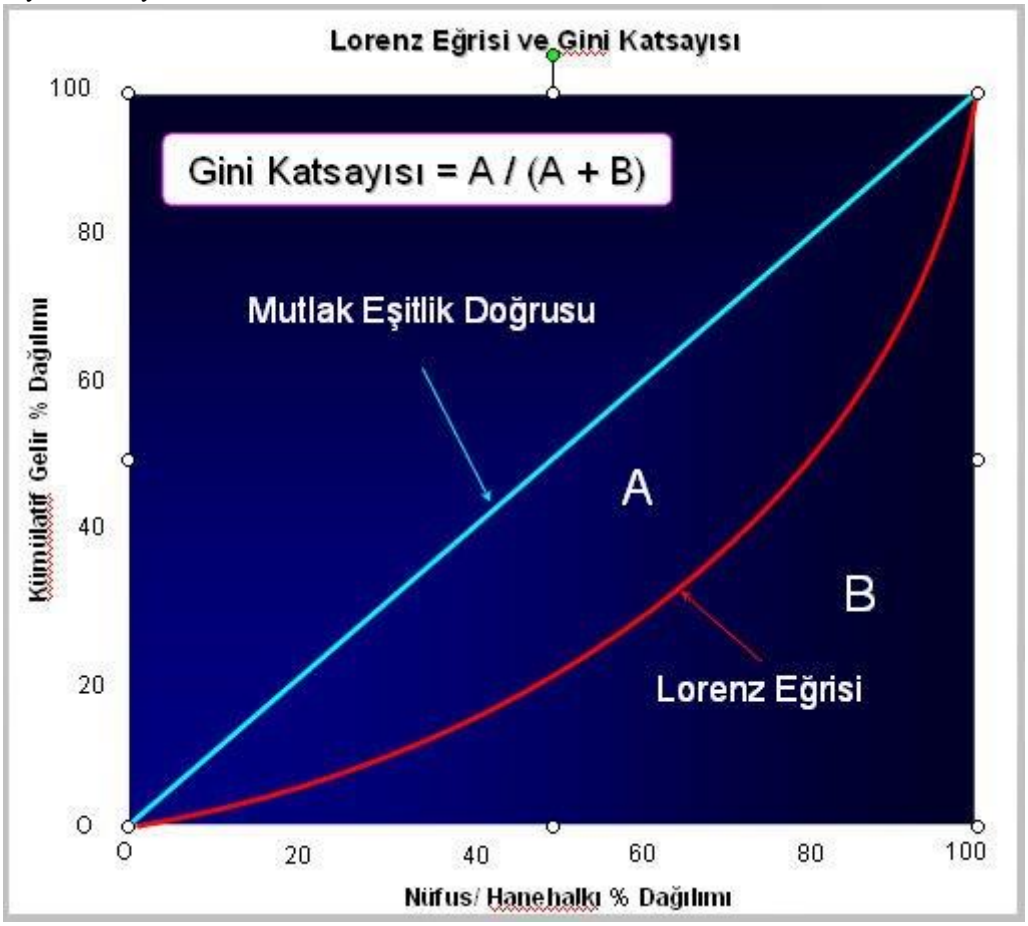
Çalışmamızda bu yöntemler arasında en yoğun olarak kullanılan Lorenz eğrisi ve Gini Katsayısı 1950-2004 dönemi için Türkiye 1.Ligine uyarlanacaktır.

4.4.1.Lorenz Eğrisi: Gelir dağılımındaki eşitsizliği, yatay ekseninde nüfusun kümülatif oranlarıyla, dikey ekseninde de bu nüfusun elde ettiği gelirin kümülatif oranlarıyla gösteren diyagramdır. Lorenz Eğrisi gelir dağılımındaki eşitsizliğin grafiksel olarak gösterilme yollarından biridir. Eğrinin yatay ekseninde kişi veya hane halkları nüfusunun birikimli yüzde payları, dikey eksende ise bu kişi veya hane halklarının elde ettikleri gelirin birikimli yüzde payları yer alır.[9] Lorenz eğrisinde Gelir dağılımda ülke nüfusu genelde beş eşit gruba ayrılır. Her bir parça nüfusun % 20' sini temsil eder. Böylece, her bir gruba düşen ulusal gelir hesaplanarak hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılır.

Lorenz eğrisi, eğer gelirin dağılımında bir eşitlik sözkonusu ise herkesin gelirden eşit ölçüde pay aldığını ifade etmek için 'Mutlak Eşitlik Doğrusu' adını alır. Başka bir deyişle, gelirler bireyler arasında eşit olarak dağılmışsa Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışarak 45°'lik bir doğru biçimini alacaktır. Lorenz eğrisinin tam eşitlik doğrusundan uzaklaşmaya başlayarak daha çukur hale gelmesi gelir paylaşımında eşitsizlik olduğu anlamına gelmektedir. [10]

Lorenz eğrisinin Türkiye 1. Futbol ligine uyarlanmasında gelir yerine puan, nüfus yerine takımlar baz alınmıştır. Yatay eksende takımların kümülatif oranları, dikey eksende ise bu takımların elde ettiği puanların kümülatif oranları yer almaktadır. Lorenz eğrisi yüzde olarak ligdeki toplam alınan puanların ne kadarını kaç takımın aldığını göstermektedir. İdeal/ Mutlak eşit puan dağılımı sisteminde yüzdelik dilimler halinde yatay ve dikey eksenleri 20' lik dilimlere ayırdığımızda takımların kümülatif olarak % 20'si toplam puanın %20'sini, takımların kümülatif olarak % 40'si toplam puanın %40'ını almalı ve bu seri bu şekilde devam etmelidir. Bunun gerçekleştiği durumda 'tam eşitlik doğrusu' üzerinde bir denge sağlanır ve bu eşitlikçi durumu ifade eder. Pek çok nedenden ötürü bunun gerçekleşmesi oldukça zordur. Bu durumda eşitsizliğin ölçütünün ne olduğu önem kazanmaktadır. Lorenz eğrisinin tam eşitlik doğrusuna ne kadar yakın olursa bu arzu edilen duruma yaklaşıldığını gösterir. Mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşıldıkça eşitsizlik olduğu anlamına gelmektedir.

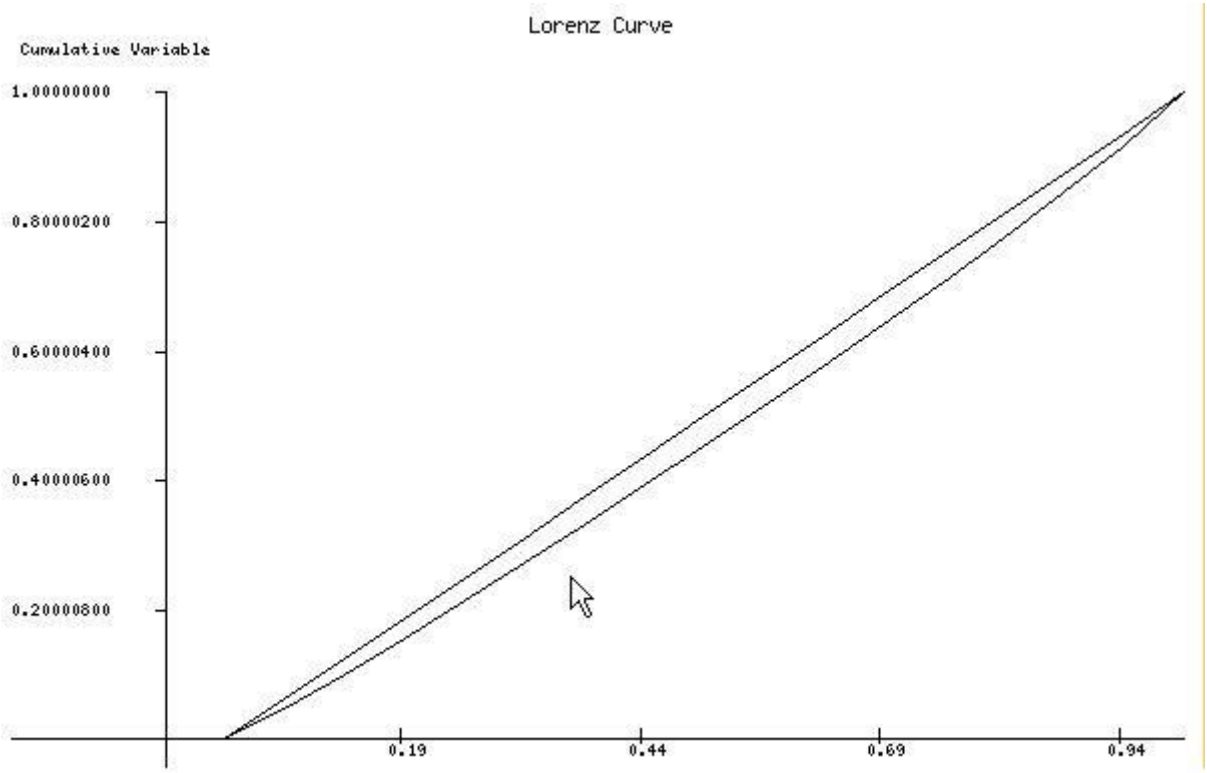
[9] Türk, İsmail (2003), *Maliye Politikası* (15. Baskı), Turhan Kitabevi, Ankara, ss.: 20.
[10] DPT; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2599 - ÖİK: 610 Sh: 7

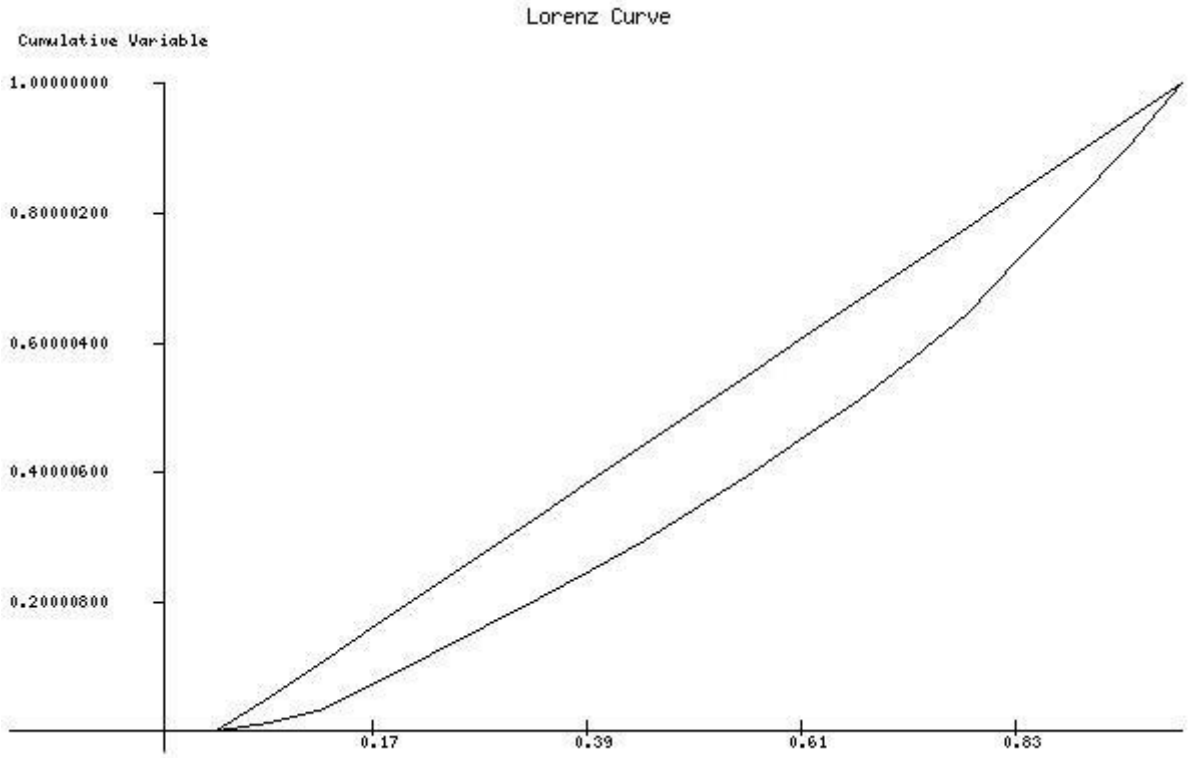
Grafik 8: Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Sezonsal Lorenz Eğrisi Türkiye 1.Ligindeki bir sezon sonunda takımların topladıkları puanların toplamının , ligi oluşturan takımlar arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Buradaki tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, Sezonsal Puan dağılımında puanın takımlar arasındaki dağılımı ön plandadır. Takımlar arasındaki güç dengesinin göstergelerinden biri olarak kabul edebileceğimiz toplanan puanlar ve bunların dağılımından beklediğimiz ilk hedef takımlar arasında puan eşitsizliklerinin belirlenmesidir. Bu anlamda analizimiz belirli bir grup takımı baz almakta ve statik bir analizdir.

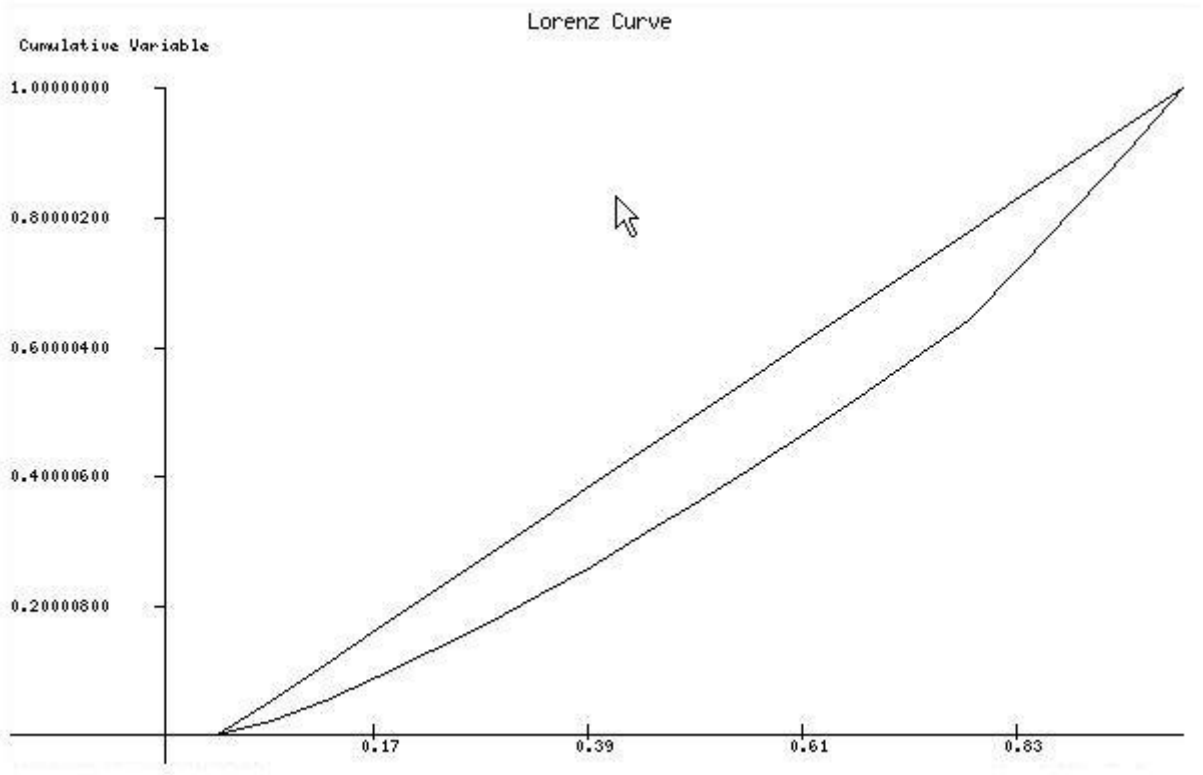
Takımlar arası puan dağılımında eşitsizlikler, takımların aldıkları puanın büyüklüğüne göre belirlenir. Bu çalışmanın literatürde puan baz alarak uygulanmasının bir nedeni de futbolda sonuca dayalı ve puana bağlı oluşan ve başarıyı ve başarısızlığı kendi içinde sıralayabilen bir gösterge olmasıdır. Bu konuda en açık ve erişilebilir veriler mevcuttur. Aynı çalışmayı takımların gelirlerini baz alarak da yapmak mümkündür.

Grafik 9: Türkiye 1.Futbol Ligi 1979-1980 Lorenz Eğrisi

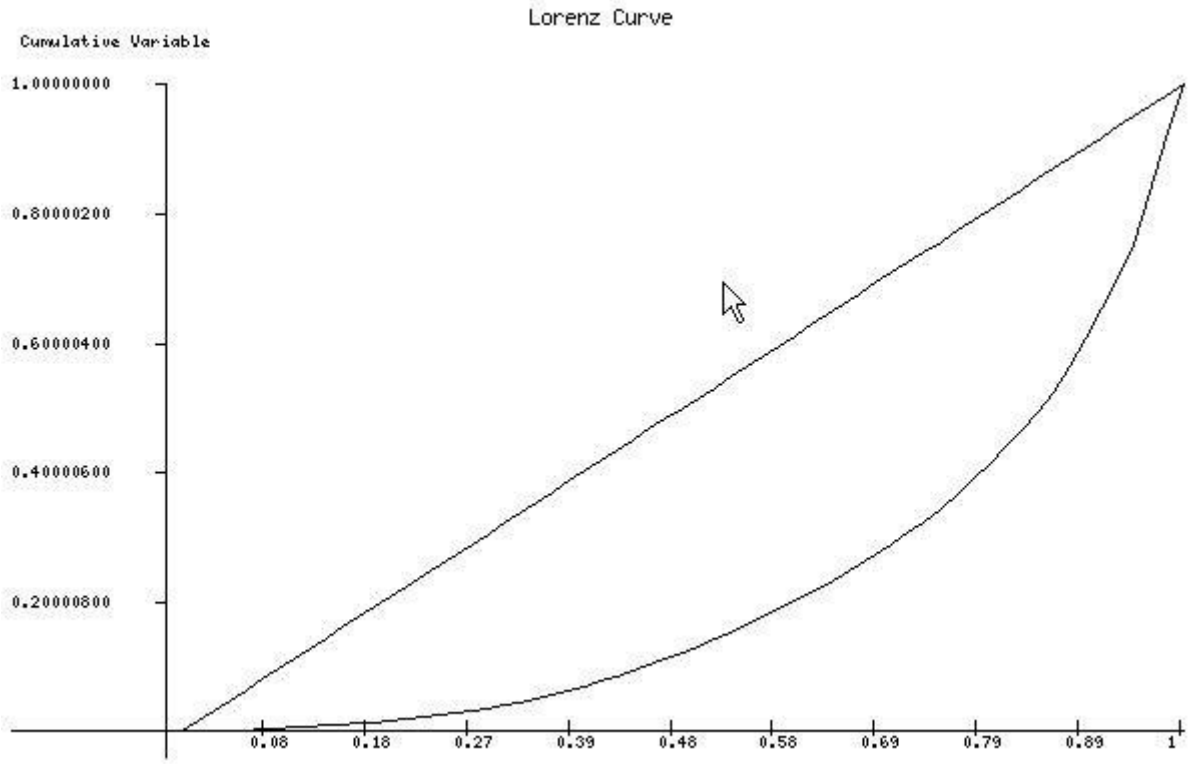

Grafik 10: Türkiye 1.Futbol Ligi 1996-1997 Sezonu Lorenz Eğrisi

Grafik 11: Türkiye 1.Futbol Ligi 2004-2005 Sezonu Lorenz Eğrisi

Türkiye 1.Futbol liginde puan dağılımın sezonsal dağılımın en iyi olduğu sezon ve en kötü olduğu 2 sezonun lorenz eğrisi yukarıdaki grafiklerde gösterilmiştir. En iyi dağılımın olduğu sezon 1979-1980 iken en kötü dağılımın olduğu sezonlar 1996-1997 ve 2004-2005 sezonlarıdır. Bu sonuçlar diğer analizlerimizlede paralellik göstermektedir. 47 yıllık toplam puan durumun lorenz egrisine uyarlanması durumunda ise tüm Türkiye ligi tarihindeki özellikle 3 büyük klubün ağırlığı daha net şekilde hissedilmektedir. Fenerbahçe, Galatasaray , Beşiktaş ve Trabzonspor 47 sezonda toplanan puanların yaklaşık 1/3'ünü toplamışlardır. 62 takımın bugüne kadar ligimizde mücadele ettiği düşünüldüğünde sadece 4 takımın toplam puanların üçte birini almış olması ligdeki bu takımların ağırlıklarının ne denli yoğun olduğunun bir göstergesidir. Buna karşın rekabet açısından bakıldığında ise bu çok da olumlu bir gösterge değildir. 4 takımı topladıkları puanlar açısından izleyen 8 takıma baktığımızda sırasıyla Ankaragücü, Altay, Bursa, Gençlerbirliği, Samsunspor, Göztepe, Eskişehirspor ve İstanbulspor izlemektedir. İzleyen grupta yer alan bu 8 takımın bugün 5'i bugün Türkiye süper liginde oynamamaktadır.

Grafik 12: Türkiye 1.Futbol Ligi 1959-2004 Lorenz Eğrisi

4.4.2.Gini Katsayısı: Gelir dağılımı dengesizliklerini İtalyan istatistikçisi Gini bir katsayı ile göstermiştir. Gini katsayısı bir Lorenz Eğrisiyle 45 derecelik doğru arasında kalan alanın hipotenüsünün, dik üçgen alanına olan oranının rakamsal olarak ifade edilmesidir.

Gelir eşitsizliğini tek bir değerde özetleyen Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçülerden biridir. Katsayı sıfır ile bir arasında değerler almaktadır. Gelir dağılımı iyileştikçe katsayı sıfıra, gelir dağılımı bozuldukça katsayı bire yaklaşmaktadır. Gini katsayısının değeri gelir düzeyinin büyüklüğüne değil, farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlıdır.[11]

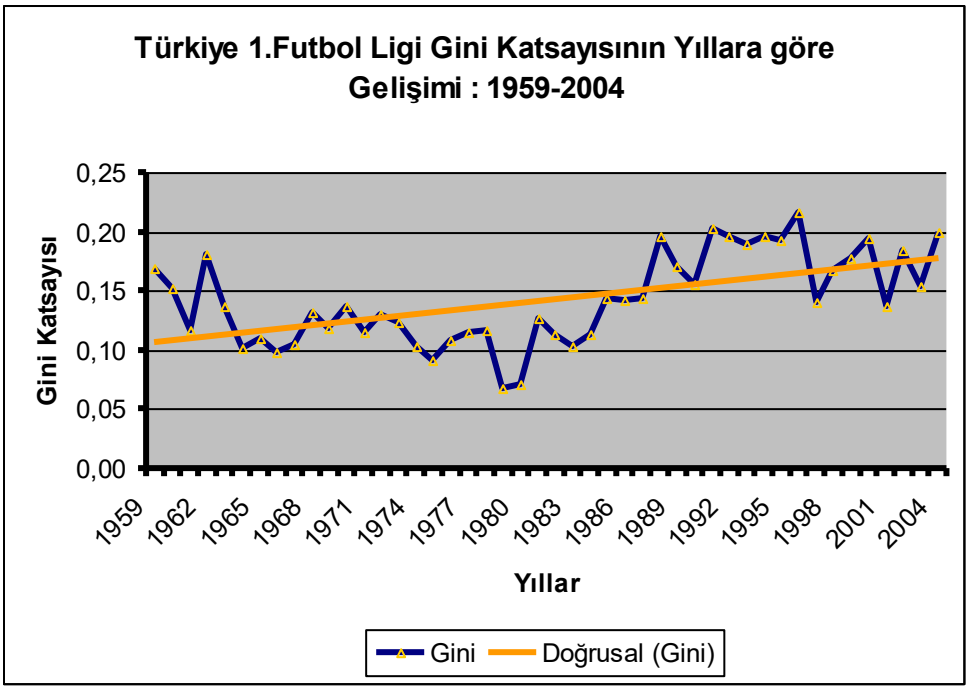
Gini oranı, Lorenz eğrisine bağlı olup Lorenz ile köşegen arasında kalan alanın,köşegenin altında kalan toplam alana oranına eşittir. Gini oranının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir. Analizimizde Gini Katsayısı her sezon için ayrı ayrı hesaplanmış ve belirli bir sezonda puan dağılımının ne denli adil gerçekleştiği araştırılmıştır. Bu oran büyüdükçe puan dağılımdaki eşitsizlik artıyor demektir. Bir ligde puan adaletli olarak paylaşılmışsa Gini katsayısı "0" 'a eşit olacaktır. Bu katsayısı arttıkça eşitlik bozuluyor anlamına gelir. "0" ve "1" katsayıları iki uç noktayı temsil etmektedir. Genellikle hesaplanan değerler bunların arasında yer almaktadır[12]

[11] DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dpt: 2599 - ÖİK: 610 Sh: 7

[12] DİE, 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi Sonuçları

Tablo-3: Türkiye 1.Ligi Gini Katsayıları

Yıl	Gini	Değişim	Yıl	Gini	Değişim
1959	0,17	⇔	1982	0,11	⇓
1960	0,15	⇓	1983	0,10	⇓
1961	0,12	⇓	1984	0,11	⇑
1962	0,18	⇑	1985	0,14	⇑
1963	0,14	⇓	1986	0,14	⇓
1964	0,10	⇓	1987	0,14	⇑
1965	0,11	⇑	1988	0,20	⇑
1966	0,10	⇓	1989	0,17	⇓
1967	0,10	⇓	1990	0,16	⇓
1968	0,13	⇑	1991	0,20	⇑
1969	0,12	⇓	1992	0,20	⇓
1970	0,14	⇑	1993	0,19	⇓
1971	0,12	⇓	1994	0,20	⇑
1972	0,13	⇑	1995	0,19	⇓
1973	0,12	⇓	1996	0,22	⇑
1974	0,10	⇓	1997	0,14	⇓
1975	0,09	⇓	1998	0,17	⇑
1976	0,11	⇑	1999	0,18	⇑
1977	0,12	⇑	2000	0,19	⇑
1978	0,12	⇑	2001	0,14	⇓
1979	0,07	⇓	2002	0,18	⇑
1980	0,07	⇑	2003	0,15	⇓
1981	0,13	⇑	2004	0,20	⇑

Grafik-13: Türkiye 1.Ligi Gini Katsayıları

Lorenz eğrisinden hareketle hesaplanan Gini katsayılarının yıllık değişimleri Tablo-X'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre ortalama Gini katsayısı 14,2'dir. Lorenz eğrisinde gösterildiği gibi dağılımın en bozuk olduğu sezonlar 1996-1997(0,22), 2004-2005(0,20), 1988-1989(0,20), 1991-1992(0,20), 1992-1993(0,20) sezonlarıdır.

Aynı şekilde ekonomik analizlerde uygulanan bölgesel gelir dağılımı çalışmaları, 1. Türkiye Liginde mücadele eden takımların coğrafi dağılımı bağlamına uyarlandığında da 47 Yıllık sezonda yer alan takımların coğrafi bölgelere göre dağılımında da dengesizlikler gözlenmektedir.

Tablo-4: Bölgelere göre Türkiye 1.Liginde Temsil Edilme

Marmara	**Yıl**	**İç Anadolu)**	**Yıl**
BEŞİKTAŞ	47	MKE ANKARAGÜCÜ	42
FENERBAHÇE	47	GENÇLERBİRLİĞİ	33
GALATASARAY	47	ESKİŞEHİRSPOR	22
BURSASPOR	37	ANKARADEMİRSPOR	13
İSTANBULSPOR AŞ	23	PTT	12
KOCAELİSPOR	19	KAYSERİSPOR	10
VEFASPOR	14	HACETTEPE	8
SARIYER	13	KONYASPOR	7
SAKARYASPOR AŞ	10	ŞEKERSPOR	6
FERİKÖY	9	ŞEKERHİLAL	4
BEYKOZ	8	YİMPAŞ YOZGATSPOR	2
KARAGÜMRÜK	6	BŞB ANKARASPOR	1
KASIMPAŞA	5	KIRIKKALE	1
ZEYTİNBURNU	5	PETROLOFİSİ	1
BAKIRKÖYSPOR	3	**Güney Doğu**	**Yıl**
DARDANEL AŞ.	3	GAZİANTEPSPOR	19
ADALETSPOR	2	DİYARBAKIRSPOR	9
BEYOĞLUSPOR	2	SİİRT JETPASPOR	1
YEŞİLDİREK	2		
BALIKESİRSPOR	1		
Ege	**Yıl**	**Karadeniz**	**Yıl**
ALTAY	41	TRABZONSPOR	31
GÖZTEPE	25	SAMSUNSPOR	28
KARŞIYAKA	16	BOLUSPOR	20
DENİZLİSPOR	14	ZONGULDAKSPOR	14
ALTINORDU	10	ÇAYKUR RİZESPOR	10
İZMİRSPOR	10	ORDUSPOR	9
AYDINSPOR	3	GİRESUNSPOR	6
		DÇ.KARABÜKSPOR	3
		AKÇAABAT SEBATSPOR	2
Akdeniz	**Yıl**	**Dogu Anadolu**	**Yıl**
ADANASPOR	21	MALATYASPOR	10
ADANADEMİRSPOR	17	VANSPOR	5
ANTALYASPOR	12	ERZURUMSPOR	3
MERSİN İDMANYURDU	11	ELAZIĞSPOR	2
KAHRAMANMARAŞSPOR	1		

Bugüne kadar Marmara Bölgesi 20 takımla 1.ligde temsil edilmiştir. İç Anadolu Bölgesi ise 14 takımla, Karadeniz Bölgesi 9 takımla Marmarayı izlemektedir. Bu 3 bölge toplam temsilin yüzde 69,3'üni oluşturmaktadır. En az temsil edilme şansı bulunan bölgemiz 3 takımla G.Doğu anadolu ve 4 takımla Doğu Anadolu Bölgesidir.

Tablo-5: Bölgelere göre Türkiye 1.Liginde Temsil Edilme ve Yüzde Dağılımı

Bölge	Takım Sayısı	Yüzde Dağılım	Agırlıklı Temsil	Yüzde Dağılım
Marmara	20	32,26	303	37,04
Karadeniz	9	14,52	123	15,04
İç Anadolu	14	22,58	162	19,80
G.Doğu	3	4,84	29	3,55
Ege	7	11,29	119	14,55
Doğu	4	6,45	20	2,44
Akdeniz	5	8,06	62	7,58
	62	**100**	**818**	**100**

Temsil edilen her sezonun dikkate alınarak yapılan ağırlıklı temsili baz aldığımızda ise Fenerbahçe, Beşiktaş ve Galatasaray 47 sezonun hepsinde yer almaları nedeniyle temsilde Marmara bölgesinin ağırlığı artmıştır. Marmara, Karadeniz ve İç Anadolu'nun agırlıklı temsildeki payı 71,88 olmuştur.

Futbolun ülke sathında yaygınlığı açısından bakıldığında Türk futbolunun tarihsel süreçte Marmara odaklı olduğunu ve bunu İç Anadolu, Karadeniz ve Eğe bölgelerinin takip ettiğini görüyoruz. İlk 3 bölgeye Eğe bölgesinide dahil ettiğimizde lig tarihinde 4 bölgenin ağırlığı % 86,4'e ulaşmaktadır ki bu da bize ligin aslında 4 bölgeli bir lig olduğunu göstermektedir. Özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu takımları temsilde oldukça geride kalmışlardır.

5. SONUÇ

Kitleleri peşinden sürükleyen sporların en başında gelen Futbol yaşadığı hızlı değişim sonucunda bir endüstri dalı olarak ekonomistlerin ilgi odağı olmayı başarmıştır. Ekonomi yazınında özellikle Futbol ve rekabetçi denge konulu çalışmalara her gün yenileri eklenmektedir. Çalışmamızda Türkiye 1.Futbol liginin 47 yıllık geçmişinde rekabetçi denge açısından gösterdiği seyir analiz edilmiştir. Bu çerçevede C5 Yoğunlaşma oranı, C5 rekabetçi denge endeksi, Herfindahl Index ve Herfindahl Rekabetci Denge Endeksi hesaplanarak dağılımdaki eşitsizliklerde Sezonsal Lorenz Denge Eğrisi ileölçülmüştür. Bu hesaplamalar sonucunda ülkemizde rekabetçi dengeye yakın düzeyde bir seyir izlendiği söyleme olangı yoktur. Futbolun belli takımların hakimiyetinde oynanması nedeniyle piyasa yapısını belirleyenlerde 3 büyük kulüp olmuştur. Dönem dönem rekabetçi dengeye yaklaşılsa da genel olarak 90 l ı yıllardan bu yana geçen sürede rekabetçi dengenin daha da bozulduğu gözlemlenmektedir. Çalışmamızda rekabetçi denge açısındanimizde rekabetçi dengenin daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bunun bir önerme haline gelebilmesi için diğer faktörlerinde göz önüne alınması gerekir. Bu nedenle en azından rekabetçi denge açısından 20 takımlı lig bütün yönleriyle tartışılmalıdır. Lige katılan takımların bölgesel dağılımında da orantısızlıklar vardır ve 7 bölgeli ülkemiz 47 yıllık geçmişinde adeta 4 bölgeli bir lig oynamıştır. Çalışmamız sadece analize ve durum tespitine yöneliktir. Bu bulgular etrafında rekabetçi düzen için neler yapılabileceği, gelir artırıcı politika önermeleri , piyasa yapısını düzenleyici önlemler ve öneriler başka çalışmalarda ele alınabilir.

Kutlu Merih, Tuğrul Akşar (2006) Futbol Ekonomisi, Literatür Yayıncılık, Haziran 2016 içinde İsmail Güneş, Türkiye Liği'nin Rekabetçi Denge Analizi sh 356-379, Dışsal Ekonomiler ve Futbol 219-225 sayfalarında yer almaktadır.

FUTBOL SEKTÖRÜNDE DIŞSAL EKONOMİLER

GİRİŞ

Futbol sektörünün ekonomisi ile ilgili tanımlamalar ve örnekler göstermektedir ki, bütün ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi futbol sektöründe de taraf olan kesimlerin yaptıkları edimler veya alınan kararlar olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomide ve sektörlerdeki dışsallıklar (*externalities*) ekonomik analizin öncelikli konularından birini oluşturur. Diğer bir deyişle hiçbir ekonomik süreç kendi başına yalıtkan bir ekonomik ortamda var olamaz. Zorunlu bir şekilde kendisi ile birlikte başka ekonomik süreçlerin de oluşumuna yol açar. Bu olguya **dışsallık** ve yeni oluşan süreçlere de **dışsal ekonomiler** denmektedir. Stat içinde ve çevresinde çeşitli yiyecek-içecek opsiyonları, kaşkollar, flamalar, kulüp armalı çeşitli ürünler vb bu tür bir dışsallığın basit bir örneğidir. Futbola özgü önemli bir dışsallık ise yazılı medya ve TV yayıncılığında sağladığı olağanüstü katma değer kapasitesidir. Şifreli kanallar sadece seks ve futbol için paralı yayın satabilmektedir.

Dışsal ekonomiler literatürü

Dışsallık konusunda konvansiyonel ekonomi kuramcıları arasında MARSHALL, PİGOU, PARETO ve VİNER'in çalışmaları özel bir önem taşır. Dışsallıklar literatürünün incelenmesi sonucunda görünen odur ki, tartışmanın odağını dışsallıkların nasıl içselleştirileceği oluşturmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için;

İsmail GÜNEŞ: DIŞSAL EKONOMİLER VE FUTBOL
http://www.fesam.org/sur_makale.php?kod=8&url=uzman/ig002.php çalışması verilebilir. Burada esas olarak GÜNEŞ yaklaşımını izleyeceğiz.

Dışsallık türleri

Dışsallıklar konusunda çok değişik sınıflamalar yapılmaktadır. Genel kabul görmüş bir tek sınıflamadan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü yapılan tüm sınıflamalar birbirinin alternatifini oluşturmamaktadır. Çözümlemenin amacına göre birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Bu nedenle çalışmamız kapsamında dışsallıklar iki ayrı başlık altında ele alınacaktır.

- Pozitif ve Negatif Dışsallıklar,
- Üretim ve Tüketim Dışsallıkları.

Dışsal Ekonomiler ve Futbol

İsmail Güneş

Dışsallık Türleri

Dışsallıklar konusunda çok değişik sınıflamalar yapılmaktadır. Genel kabul görmüş bir tek sınıflamadan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü yapılan tüm sınıflamalar birbirinin alternatifini oluşturmamaktadır. Çözümlemenin amacına göre birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Bu nedenle çalışmamız kapsamında dışsallıklar iki ayrı başlık altında ele alınacaktır.

a) Pozitif ve Negatif Dışsallıklar,
b) Üretim ve Tüketim Dışsallıkları,

Pozitif ve Negatif Dışsallıklar

Pozitif dışsal ekonomiler, ekonomik karar vericilerin eylemlerinin diğer birimlere fayda sağlaması ve bu faydayı elde edenlerin eylemi gerçekleştirene ödemede bulunmaması durumunda ortaya çıkar. Gerek üretim gerekse tüketimde pozitif dışsal ekonomiler söz konusu olduğu durumlarda ekonomide oluşan sosyal fayda fonksiyonu piyasada oluşan özel fayda fonksiyonundan yüksektir. Bu durumda mal/hizmet için oluşan piyasa fiyatı üreticiler için sosyal optimum düzeyindeki fiyatın altında oluşurken tüketiciler için bu fiyatın üstünde olacaktır (Mutlu,1989:20-21).

Futbol açısından pozitif dışsallıklara verilebilecek pek çok sayıda örnek bulunmaktadır. Stadyum yakınlarında bulunan bir lokanta sahibini düşünelim. Normalde haftanın 6 günü açık olan bu lokanta Pazar günleri isteğe bağlı olarak çalışmamayı tercih etmektedir. Lokantanın bulunduğu kentin Futbol takımının birinci Lige çıkması sonucunda lokanta sahibi Pazar günleri oynanacak olan futbol karşılaşması nedeniyle yılın 17 haftasında önemli ölçüde gelir elde etme olanağına kavuşmuştur. Buradan kazançlı çıkacağını düşünen Lokanta sahibi maç günleri Lokantasında hizmet vermeye başlamıştır.

Futbol takımı birinci lige çıkması sonucunda stadyuma yakın bir yerde bulunan bu lokanta sahibine bir dışsallık aktarmış olur. Seyirci sayısı ne kadar çok olursa Lokantanın daha çok gelir elde etme olanağı artacaktır. Daha fazla kazanç elde etmesi durumunda tatil günü çalıştırdığı elemanlarına da normal işgününün üzerinde bir ödeme yapmaktadır. Lokanta sahibi futbol takımının başarısından dolayı sağladığı faydanın bedelini ödememektedir.

Negatif dışsallık firma/bireylerin aktiviteleri ve ekonomik faaliyetleri sonucunda zararlı etkilerin bir kısmının ya da tamamının üçüncü kişilerin fayda ve maliyet fonksiyonunda yer alması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bir başka tanımlamaya göre ise negatif dışsallıklar, ekonomik karar vericilerin eylemlerinin diğer birimler için zarara neden olduğu, ancak eylemi gerçekleştiren birimin bu zararı karşılamak için ödeme yapmadığı durumlarda oluşur (Koutsoyianis,1987:594).

Bu durumu yine Stadyum yakınındaki bir Apartman Dairesi örneğiyle açıklayalım. Stadyumu rahatlıkla gören bir noktada ev sahibi olan Ayşe Hanım sessizlikten hoşlanan birisidir. Takımın birinci Lige çıkışıyla beraber 17 hafta sonu oturduğu apartman dairesi çevresinde yoğun bir insan kalabalığı görülecektir. Bunun yansıra stadyumda takımlarını desteklemek üzere g elen taraftar maç günü saatler önceden stadı doldurmakta ve takımlarını desteklemektedirler. Gürültüden ve çevrede oluşan kalabalık nedeni ile Ayşe hanım durumdan çok rahatsızdır.

Bu olayda Futbol takımın lige çıkması sonucunda ortaya çıkan aktiviteden Ayşe hanım zarar görmekte ve rahatsızlık duymaktadır. Ancak aktivitenin sonucunda ortaya çıkan zararlı veya rahatsız edici etkilerin bir kısmı üçüncü kişi olarak Ayşe hanımın fayda ve maliyet fonksiyonunda yer almasına karşın ortaya çıkan bu negatif dışsallıktan ötürü eylemi gerçekleştiren birimler bu zararı karşılamak için ödeme yapmazlar.

Pozitif dışsallığın varlığı durumunda optimal sosyal çözüm, marjinal sosyal faydanın marjinal maliyete eşit olduğu noktada ortaya çıkmaktadır. Buna karşın piyasa koşullarında oluşan denge, marjinal özel faydanın marjinal maliyete eşit olduğu noktada gerçekleşir. Piyasa koşullarında ortaya çıkan denge optimal düzeyin altında gerçekleşebilir. Pigou önermelerine uygun olarak pozitif dışsallığın varlığı durumunda uygulanacak bir sübvansiyon sonucu sosyal optimum düzeye ulaşılmaya çalışılır.

Negatif dışsallıkların varlığı altında piyasa koşullarında bu maldan aşırı üretilmekte ve bu da sosyal etkinlik kaybına neden olmaktadır. Ekonomik olarak etkin noktada negatif dışsallık tamamı ile ortadan kalkmaz, sosyal marjinal fayda ve sosyal marjinal maliyetin eşitlendiği noktada etkin üretim yapılmaya başlanmıştır. Negatif dışsallığın içselleştirildiği durumda marjinal özel maliyet eğrisi, marjinal sosyal maliyet eğrisine benzer (Stockma, 1997:1-2).

Üretim ve Tüketim Dışsallıkları

Üretim Dışsallıkları: Bir üreticinin üretiminin, diğer üreticinin üretim fonksiyonuna veya bir tüketicinin tüketim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. Başka bir deyişle üretim dışsallıkları, üretim faaliyetinin herhangi bir kişi, firma veya grubun üretim faaliyetinin diğer kişi, firma veya grubun üretim faaliyetini etkilemesi durumunda ortaya çıkar ve bu etkiler piyasada dikkate alınmazlar.
Üretim dışsallıklarını kendi içerisinde 4 ana grup içersinde inceleyebiliriz. Bunlar;

1- pozitif üretim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleri,
2- Negatif üretim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleri,
3- Pozitif tüketim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleri,
4- Negatif tüketim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleridir.

Pozitif üretim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleri:

Bir üreticinin üretiminin diğer üreticinin üretim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumlu etki yaratması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. Herhangi bir üretim süreci içerisinde üretime etkide bulunan dışsal faktörlerden herhangi birisinin, bu üretim sürecine yaptığı olumlu yöndeki katkıdır.

Buna örnek olarak İstanbul'da yapılan Şampiyonlar Ligi Finali verilebilir. Bu karşılaşma için gelen İngiliz ve İtalyan taraftarlar İstanbul'da konaklamışlardır. Bu durumda yapılan temel eylem veya ekonomik aktivite bir final maçının oynanmadır. Bu üretim faaliyeti sonucunda İstanbul'daki Otellerin hemen hemen tamamı dolmuş ve tam kapasite çalışmıştır. Dolayısıyla bir ekonomik faaliyet üretim dışsallığı yaratarak başka bir üretim faaliyetini olumlu etkilemiştir.

Negatif üretim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleri:

Bir üreticinin üretiminin diğer üreticinin üretim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumsuz etki yaratması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. En fazla karşılaşılan dışsallık türüdür. Negatif dışsallık kapsamında yer alan pek çok olay aslında ekonomik bir üretim faaliyetinin sonucunda ortaya çıkmaktadır." Dışsallıkların çoğu kez faydalı bir faaliyet olan üretim sürecinde ortaya çıkan, ancak arzu edilmeyen yan ürünler" olarak da değerlendirilebilir (Dura,1991:74). Örnek olarak Ali Sami yen Stadında oynanan bir Galatasaray-Fenerbahçe maçını düşünelim. Mecidiyeköy ve çevresindeki trafik yoğunluğunun artması ve bu yoğunluğun yaratacağı trafik sorununun ya da güvenlik sorunun çözülebilmesi için normal zamanın çok daha üzerinde polisin görevlendirilmek zorunda olması ve Polisin aşırı şekilde bir bölgede yoğunlaşması ile başka bölgelerde oluşabilecek zafiyetler negatif üretim dışsallığı yaratan üretim faaliyeti olarak düşünülebilir.

Pozitif tüketim dışsallığı yaratan üretim faaliyetleri:

Bir üreticinin üretiminin bir tüketicinin tüketim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumlu etki yaratması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. Üretici firmaların yeni teknoloji kullanarak üretim faaliyetleri yapmaları sonucunda ürün fiyatlarının düşmesi ile üreticilerin dış fayda sağlaması bu tür dışsallıklara örnek olarak verilebilir. Örneğimizi futbola uyarlarsak geçmişte maç günü stadyumlarda satılan maç biletleri veya maçtan birkaç gün önce kulüplerde satılan biletler için uzun kuyruklar oluşabilmekteydi. Teknolojideki gelişmeler sonucunda günümüzde değişik dağıtım kanalları daha hızlı ve etkin olarak bu işlevi yerine getirebilmektedir. İnternet üzerinden maç biletinin alınabilmesi buna örnek olarak verilebilir. Burada teknoloji alanındaki pozitif ilerlemeler tüketim üzerinde de pozitif dışsal faydalar yaratmıştır.

Negatif tüketim dışsallığı yaratan üretim faaliyeti:

Bir üreticinin üretiminin bir tüketicinin tüketim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumsuz etki yaratması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. Üretime konu olan pek çok üründe gerekli standartlara uyulmaması durumunda, standartların tam olarak belirlenemediği hallerde ise kalitesiz üretimin söz konusu olduğu pek çok ürünün tüketimi, bu tür dışsallıkları yaratabilir. Bu nedenle oldukça yaygın olan bir dışsallık türüdür.

Örnek olarak, futboldaki gelişmeler ve teknolojideki gelişmeleri verebiliriz. Maçların şifreli kanallarda yayınlanması sonucunda takımlar gelirlerini artırmakta ve ücretini ödemeyenler tüketimden mahrum kılınmaktadır. Yayıncı kuruluşun belirli bir sayıda aboneye ulaşması ile ancak giderlerini karşılaması mümkündür. Geçmişte Maçların Cine -5 de yayınlandığı dönemde özellikle Cine-5'in kullandığı şifreleme sisteminin bilgisayar

ortamında çok kolay biçimde çözülebilmesi nedeniyle korsan kullanımın arttığı görülmüştür. Burada teknolojik üretim korsan kullanımı kolaylaştırarak negatif bir tüketim etkisini meydana getirmiş bundan da takımlar ve yayıncı kuruluş olumsuz etkilenmiştir.

Tüketim Dışsallıkları: Bir kişinin tüketiminin diğer bir kişinin tüketim fonksiyonuna ya da bir üreticinin üretim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. Sanayileşme sürecinde tüketim, üretime paralel olarak üretimin yapısı ve karakteristiklerine benzer bir gelişme göstermiştir. Dışsallıklar ve çevre bozulması açısından tüketimin birinci önemli yönü bu noktada kendini gösterir. Şöyle ki; çağdaş ekonomik düzen "tüketim amacıyla üretim" yerine "üretim amacıyla tüketim" biçimini benimsemiştir. Diğer bir söylemle üretim sadece zorunlu olan gereksinimler için yapılmamakta, lüks sayılabilecek gereksinimlerin de tatminine yönelmiş bulunmaktadır. Tüketim faaliyetlerinin dışsallıklar ile ilgili ikinci yönü topluca yapılan bir faaliyet olmasıdır. (Dura, 1991:76**).**

Tüketim dışsallıklarına verilebilecek klasik örnek sigara içenlerin yarattığı negatif tüketim dışsallığıdır. Sigara içen bir kişinin yarattığı maliyetler sadece kendisini ilgilendirmemekte aynı zamanda yakın çevresi ve toplum tarafından da paylaşılmaktadır.

Tüketim dışsallıklarını kendi içerisinde 4 ana grup içersinde inceleyebiliriz. Bunlar;

1- tüketim sonucu doğan pozitif tüketim dışsallığı,
2- tüketim sonucu doğan negatif tüketim dışsallığı,
3- tüketim sonucu doğan pozitif üretim dışsallığı,
4- tüketim sonucu doğan negatif tüketim dışsallığıdır.

Tüketim sonucu doğan pozitif tüketim dışsallığı:

Bir kişinin tüketiminin diğer bir kişinin tüketim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumlu etkilerde bulunması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür. Milyonlarca insanın kullanıcı olduğu internette aranılan bilgilere tam olarak ulaşmak çok fazla zaman gerektirmektedir ve çoğunlukla tam olarak ulaşmak mümkün olamamaktadır. Kendi mesleği ile ilgili teknik bilgiler üzerine sanal ortamda yoğun çalışmalar yapan ve taramalarda bulunan bir kişinin bulduğu sonuçları, konuyla ilgili diğer siteleri, kişileri belirleyerek kendi web sitesinde kullanıma açması konuyla ilgilenen insanların bu bilgiye daha kolay erişimini sağlayacağından üçüncü kişilere pozitif dışsallık sağlayacaktır. Bu anlamda Fesam sitesinde değişik konulardaki uzmanların bir araya gelerek futbol ekonomisi üzerine değişik boyutlarda yayınlanan yazıların derlenmesi konuyla ilgili üçüncü kişilerinde bu bilgilere kolayca erişerek zaman tasarrufu sağlaması örnek olarak verilebilir.

Tüketim sonucu doğan negatif tüketim dışsallığı

Bir kişinin tüketiminin diğer bir kişinin tüketim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumsuz etkilerde bulunması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür

Örneğin Futbol maçlarında ortaya çıkan şiddet görüntülerinin maça gelen veya bunları televizyon ekranlarından izleyen genç ve çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimi üzerinde ortaya çıkabilecek olumsuzluklar buna örnek verilebilir.

Tüketim sonucu doğan pozitif üretim dışsallığı

Bir kişinin tüketiminin diğer bir kişinin üretim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumlu etkilerde bulunması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür

Bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve teknolojik donanıma sahip olmak ve kullanmak bir yandan bu ürünlerin kullanımını yaygınlaştırırken diğer yandan bu teknolojilerin kullanımı sonucunda edinilen birikim iş yaşamında daha verimli ve etkin sonuçlarında alınmasını sağlayabilir. Bir teknik direktörün bu teknolojileri kullanarak futbol dünyasında olup biten gelişmeleri takip ve analiz edebilmesi buna örnek verilebilir. Geçmişte Dünyanın değişik yerlerinde yayınlanan konuyla ilgili yayın ve dergilere erişim için klasik sipariş ve posta hizmetiyle ürünün temini ve tüketimi süreci günümüzde çevrimiçi üyelik veya ücretsiz şekillerde hızlı bir şekilde temin edilerek tüketime konu olabilmektedir. Bu gelişmeleri takip eden ve yeniliklerden haberdar olan bir teknik direktörün bunu işine yansıtması sonucunda yapılan tüketim eylemi sonucunda pozitif bir üretim dışsallığı ortaya çıkmaktadır.

Tüketim sonucu doğan negatif üretim dışsallığı:

Bir kişinin tüketiminin diğer bir kişinin üretim fonksiyonuna bağımsız değişken olarak girmesi ve olumsuz etkilerde bulunması durumunda ortaya çıkan dışsallık türüdür

Zaman zaman derby olarak nitelenen ya da önemli maçlar öncesi sahte bilet basıp satanlar ya da karaborsa bilet satışları görülebilmektedir. Bu tip faaliyetler sonucu takımlar aleyhine bir durum oluşmakta ve takımın kasasına girmesi gereken bir ücret 3.şahısların cebine girmektedir. Bu durumun yaygın olması durumunda ise faaliyet gösteren üreticiler/ takımlar bundan zarar görmektedir.

Buraya kadar yaptığımız tanımlamalar ve örneklerde göstermektedir ki bütün ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi Futbol sektöründe de taraf olan kesimlerin yaptıkları edimler ya da alına kararlar olumlu ya da olumsuz bir şekilde sonuçlar doğurmaktadır.

Bir sektörde dışsallıkların yoğun bir şekilde varlığı o sektörde en uygun düzeyin ne olduğunun tespitini zorlaştırır. Zira hesap edilmeyen/edilemeyen bazı faktörlerin üretim ve tüketim sürecinde yer alan kişi ve kurumların üretim ve tüketim fonksiyonunda yer alması nedeniyle etkinlikten uzaklaşmalar olabilir. Bu nedenle "regülasyon" adı verdiğimiz düzenlemelerin etkin bir şekilde yapılması futbol sektörünün sağlıklı yapıya ulaşmasında önemlidir. Futbol sektörünü oluşturan bütün unsurlar pozitif dışsal fayda yaratabilecek faaliyetleri teşvik ederken, negatif dışsallık yaratabilecek eylem ve davranış şekillerinden kaçınmalıdırlar. Önemli olan bireysel çıkarlardan çok sektörün çıkarlarıdır. Sektörün güçlü ve etkin olmasından tüm tarafların dışsal faydası olacaktır. Arzu edilmeyen, istenmeyen durumlarda bazen taraflardan birisinin kısa vadede kazançlı çıkması mümkün olsa da olumsuz dışsal etmenlerin ortaya çıkışında duyarlı olunmaması durumunda sektörün kendisi ve dolayısıyla uzun dönemde sektörü oluşturan tüm taraflar bundan zarar görecektir. Bu bilinç ve hassasiyetle hareket edilmesini diliyorum.